

Prófétai hang és a társadalmi igazságtalanság

■ FÁBRI GYÖRGY

„Ti kihasználjátok a nincstelen, és gabonaadót szedtek tőle. [...] Tudom, hogy milyen sok a bűnösök, és vétkeitek mily nagyok: sanyargatjátok az igazat, elfogadjátok a megvesztegetést, elnyomjátok a szegényeket a kapuban.” (Ám 5,11–12)

Ha van biztosnak vélhető hagyománya a keresztény egyháznak, akkor a prófétai küldetés, prófétai hang mindenképpen az – mégis, mintha legalábbis feszengés mutatkozna, ha manapság szóba kerül. Pedig ótestamentumi könyvek, felemelő történetek és drámai bukások, tanítások és Jézus eljövetelének előkészítése, újszövetségi hivatkozások sora ad kapaszkodót és kínál útbaigazítást is hozzájuk. De mintha nem tudna mit kezdeni ezzel a mai egyházi gyakorlat, gyülekezetek és lelkészek s maga az egyházszervezet sem.

S nem elsősorban azért, mintha (Babitscsal szólva) „rühellé a prófétaságot”, hanem magának a funkciónak, szerepkörnek, vállalásnak nem találja a helyét. Egyfelől társadalmi súlyának, hatóerejének elvesztését éli át az egyház, másfelől a szervezeti professzionalizálódás más kultúrát hordoz: intézményi menedzsmentünk, médiakampányaink, közösségi médiás önreprezentációnk, célcsoportok és kommunikációs stratégiák adják világi létezésünk jeleit.

Nagyon is helyénvaló ezt tennünk, azonban ennek a kor-szerű (sic!) egyházi és gyülekezeti működésnek ára van, mégpedig a műfaji megfelelés. Amihez képest ma nem csak avítasak a biblikus prófétaság kommunikációs attribútumai, hanem inkább elidegenítőek a „nép” számára. Legjobb esetben is jótékony mosolygással kísérnénk, ha valaki a Bazilika lépcsőjén, a Genezáreti-tó (a Balaton?) partján, a főtéren, egy pártszékháznál vagy éppen egy médiacég fényreklámja alatt fejtegetné meg a boldogság titkait, szaggatná meg darócruháját. A közelgő végidők jóslása pedig inkább a popkulturális disztópiák világában dívik.

De mi értelme van akkor ma prófétai hangról beszélni? Erről fogalmazok meg néhány megfontolást az alábbiakban, a társadalomelmélet és a kommunikációfilozófia oldaláról, kiemelten tárgyalva a társadalmi igazságtalansághoz való viszonyulásokat.

Közelet és közegház prófétai szemszögből

Prófétálni elsősorban kommunikációs aktust jelent a világ számára. A kommunikáció azonban nem valami külsődleges magához a tartalomhoz képest – ezt a társadalomfilozófiai belátást az eredetét pünkösdhöz, egy látványosan kommunikációs helyzethez kapcsoló egyházban nem szükséges hosszabban bizonygatni. Amint ezt DEWEY megfogalmazta: a közösség a kommunikáció által létezik (2015).

Az Ószövetség prófétái ilyen közösségképzők voltak, mint hírvivők, *nabi* (נָבִי), a nép és Jahve közötti közvetítők (vö. 2Móz 7,1; Jer 1,9), erőteljes kommunikációs eszközökkel (HESCHEL 1962). Akadtak köztük udvari emberek (Nátán) vagy a perifériáról jövők (Mikeás), így a próféták közéleti aktivitása nagyban különbözött, amint a hatalmi legitimitásuk is, Jeremiás ezt róttá fel a hamis prófétáknak (Jer 23,16–17). De a törvénszegő királyokkal meg-megújuló konfliktusoknál érdekesebb számunkra az Urától eltévelyedő nép ostromozása – vagyis a prófétaság nem egyszerűen politikai kontesztálás volt, hanem akár a többségi akarattal szembeni fellépés is.

Jézus megváltói műve nyomán az egyház már egy másképpen megfogalmazott prófétai identitás-

ban formálódott. „A törvényt és a prófétákat Jánosig hirdették, azóta az Isten országának örömhírét hirdetik.” (Lk 16,16) Az evangélium középpontba állítása azonban nem jelentette a társadalmi igazságtalanságok feszültségeitől való elfordulást. Éppen Lukácsnak a szociális kérdés iránti érzékenysége bontotta ki Jézus ilyen elkötelezettségét.

Útmutatásnak is érezhetjük mindezt, de a mai egyházi-közeleti dilemmák gyökeresen eltérnek a korábbi évszázadokéitól (FABINY 2019). A jól ismert fejlemények (pluralizmus, demokrácia, szekularizálódás) nem csupán a hitelességet, a hamis próféták megkülönböztetését vitték más dimenziókba, de a prófétai karizmát is reflektívebbé tették. Viszont annak fényében, hogy Luther számára a prófétai szó elsődleges helye a Szentírás, feszültségpontot jelent a vita, hogy vajon a prófétai szó meg tud-e lenni bibliai hermeneutika nélkül. Ahogyan az a velejéig modern probléma is felsejlik az őszösvetségi prófétai összecsapásokban, hogy miként különböztethető meg a valóban isteni indítatású megszólalás a politikai ideológia teológiai köntösbe öltöztetésétől. Mint ismeretes, az erre adott bonhoefferi válasz a Krisztus iránti engedelmességből fakadást tekint mércének, még akkor is, ha a világ ezt botránynak vagy lázadásnak látja (BONHOEFFER 2022)

A szavak tere

A modern kori szekularizációval kommunikációs versenyhelyzetbe kényszerülés sem új jelenség az egyházak számára. Hiszen az Őszövetség tanúsága szerint egy-egy prófétának el kellett fogadtatnia magát és különösen az Úr igéjét a néppel, uralkodóval, gyakran csak az egyik lehetséges autentikus megszólalóként. Manapság persze a konkurencia kívül van, az össztársadalmi elfogadottság folyamatosan csökken (HACKETT et al. 2025; FÁBRI 2023), sőt a saját terepükön is gyengébben teljesítenek az egyházak. Ugyanis a transzcendencia, akár valamifajta istenhit is széles körben jellemző, de ennél jóval szerényebb mértékű az egyházak elfogadottsága. Így a prófétai megszólalás befogadási horizontja is eleve szűkebb, ami csökkenti a pozitív visszajelzés esélyét.

A kommunikációs és hitelességi mozgásteret még inkább szűkíti a nyugati demokráciákban a politikai pártok totalizálódása (MAINWARING 1998). A korábban sokszínű, rétegzett és a különféle társadalmi érdekek és értékcsoportok artikulációjából formálódott közeletet a politikai pártok egyre inkább a maguk képére formálták, beleértve a médiát és az értelmiségi gondolkodást is. Ez az ideológiai monopolizálás közvetlenül kihat az egyházak prófétai megszólalási lehetőségeire, amelyek így bekeverülnek a pártpolitikai mezőbe, mégpedig kétszeresen is: a közönség és maguk az egyházak is „partizán” iniciatíváktól átítatott kontextusban beszélnek, illetve gondolkodnak.

Mindeközben nem csupán a társadalmi kommunikáció, de maga a társadalom is medializálódik. Ez egy „metafolyamat”, amelynek révén a mindennapi gyakorlat és a társadalmi viszonyok mindinkább a médiában való megjelenés és a médiainstémények által alakulnak (LIVINGSTONE–LUNT 2014). Vagyis még az elementáris közvetlenségek (úgy is, mint egy imádkozó közösség vagy a falubeliek vagy a közös civil programokban lévők) is a médián keresztül határozódnak meg, onnan kapnak létrejavulást.

Koreszme: a társadalmi igazságosság feloldódása

A szociális kérdés úgy jelenik meg ebben a folyamatban, hogy átalakult az általános ideológiai kerepezése, és az igazság mint egyszerre ismeretfilozófiai és társadalomelméleti (ezzel pedig mint politikai-társadalmi) kategória relativizálódott (relativizálták...).

A hetvenes évek rendkívüli hatású politikafilozófiai alapművében RAWLS még jelentős tényezőként tárgyalja a jövedelmi egyenlőtlenségek ügyét mint a társadalom szerveződésének egyik megoldandó alapkérdését (1971). De ekkorra már elindul az a folyamat, amely a szegénységet mindinkább másodlagos témává teszi a médiában (NEWMAN–DAVIES 2021). A szegénységről szóló híradások mennyiségének radikális csökkenése (BORDEN 2021) összetett társadalmi-gazdasági folyamatok eredménye és egyben lenyomata is (ROSE–BAUMGARTNER 2013).

Az áttematizálódás meghatározó motívuma volt, hogy a média- és közéleti viták világában erős pozíciókkal rendelkező baloldali értelmiségi-kulturális és politikai csoportok lényegében feladták a gazdasági pozíciójukban alávetettek ügyét. Az emancipatórikus lendület számára a marginalizált társadalmi csoportok jogegyenlősége, méltóságának elismerése vált központi jelentőségűvé, miközben a gazdasági deprimáltság leginkább az interszekcionalitás fogalmában jelent meg – vagyis észrevételezték, hogyha valaki nő, afroamerikai és szegény egyszerre. A dekolonializálás eredetileg nyers, a gyarmati népek alávetettségével szembeni fellépést kifejező jelentéstartalma kitágult egy átfogóbb, mindenféle vélt vagy valós mértékű és jellegű információs, interpretációs, esetleg intellektuális monopóliumnak a leginkább verbális vagy esztetizáló felszámolásába – még a bibliai hermeneutikában is (SUGIRTHARAJAH 2016).

Vagyis a társadalmi és kommunikációs fordulatnak az egyházak közéleti jelenlétére nézvést is óriási hatása lett. Nem pusztán a média irányából kapott közvetlen kérdések miatt, hanem e téren folyamatosan kerültek színvalláskényszerbe azzal, hogy működésükben az identitások, különösen a nemi identitás és a szexualitika motívuma egyre dominánsabbá vált. Így megszólalásaikban (és nyilván az ezeket megalapozó öntételezésükben) egyre inkább elhalványult a szociális probléma.

Mindezzel egyidőben zajlott a *teología de la liberación*, azaz a felszabadítás teológiája partvonalon kívülre szorítása, erőteljes vatikáni kritikája. Ebben a transzcendencia háttérbe szorulása mellett a szegények melletti kiállás teológiai fókuszba helyezése, az egyházi hierarchia hatalmi státuszának mint a fennálló rend támogatásának bírálata (s mindezzel a marxizálás) volt a leginkább hibául felrótt eltévelyedés (RATZINGER 1984). Vagyis a világegyház teológiai oldalról csatlakozott a szegénység és kiszolgáltatottság tematikájának degradálásához.

Ettől azonban az alaptény, vagyis a szegénység, a vagyoni és ebből fakadó esélykülönbségek, lecsorítottságok és kiszolgáltatottságok növekedése megmaradt. A jezsuita háttérű stratégiai gondolkodás Jorge Mario Bergoglio latin-amerikai bíboros pápává választásával kereste a választ (KAISER 2014). Jellemző ugyanakkor, hogy a média Ferenc működésében sem a szociális elköteleződést emelte ki, a róla folytatott viták homlokterében sem ez állt. Tanulságos azonban, hogy utódja már a névválasztásával is jelezte: nem áll meg az egyház át-, illetve visszapozicionálása. Nem a sajtó által Ferencnél túlhangsúlyozott gender- és egyéb identitástémákban, hanem a kiszolgáltatottak, kirekesztettek, a nyomorultak igazsága melletti kiállásban.

„Mi az igazság?”

Ehhez kell áttörni a divatosan „post-truth korként” emlegetett jelenség falán a nyilvánosságban. Amint arra fentebb utaltunk, ennek előzményei az ismeretelmélet, majd a tudományfilozófia keretein belül zajló viták voltak, amelyek az 1960-as években kaptak társadalmi érvényű hangsúlyokat. A posztmodern jelensége messzire túllépett a filozofok és művészetkritikusok körén, általános élménnyé s eköz-

ben világértelmezéssé vált. Mindennek jegyében bontakozott ki a (tudományos) realizmus ellenében a (szociál)konstruktivizmus döntően baloldali kötődésű ideológiai és (igényeiben) filozófiai trendje.

Ezzel a teológiának és a transzcendenciát, illetve valamilyen mértékű meghatározottságot tételező világfelfogásnak önmagában is gondja lehet. Igazi társadalmi súlyt azonban azzal kapott, Hegellel szólva, az „Ész cseleként”, hogy egy kifejezetten ideológiai ellenpontja, az *alt-right* elnevezésű irányzat teret nyert, majd az USA-beli választásokon diadalra jutott. A tények relativizálása, a tudományos bizonyítás értéktelennítése az igazságnak mint olyannak a státuszát rombolja, teszi többpólusúvá, tehát kevésbé használhatóvá.

Ennek az egyházi-vallási következménye pedig jól látható abban az abszurd fejleményben, hogy a biblikus elvárásokat betű szerinti fundamentumnak tekintő vallási irányzatok lettek lelkes támogatói egy bizonyítottan minden ízében immorális, a tényeket kedve szerint alakító, a Szentírással is üzletileg kufárkodó politikusnak (McCRUMMEN 2025). A társadalmi igazságosságot durván felülírják az ebből fakadó egyházi fellépések vagy azok elmaradása, például a migrációról szóló egyházi és politikusi nyilatkozatok vitájakor az USA-ban.

Az igazság létének kérdése tehát egyaránt kulcsfontosságú a prófétai fellépés legitimációjában és értelmezhetőségében. A teremtettség ehhez jó érveket kínál azzal, hogy vélhetően az igazságra való törekvés huzalozva van az emberi agyműködésben (MCINTYRE 2015). A prófétai fellépés ebben a vetületben azt a célt is szolgálja, hogy az igazságnak mint olyannak a létezése melletti tanúbizonyság legyen a nihilista-relativista főárammal szemben.

Hány pogány közt?

Itt érkezünk vissza a prófétai megszólalás jelenkori ambivalenciáihoz. Ahogyan láttuk, korunk közéleti mozgásait a medializáció, a pártpolitika uralma és a nihilista-relativista főáram határozza meg. Ebben a közegben kellene megtalálnia a prófétai hangot keresztény egyházi oldalról, kisebbségi pozícióból.

Hogy mikor és miről kell megszólalniuk ilyen módon, az persze helyzetértékelés, judícium és a *status confessionis* meglétének a kérdése (BEDFORD-STROHM 2010). Arról, hogy a szegénység, a kiszolgáltatottság, a szociális különbségek mértéke tűrhetetlen a keresztény ember számára, lehet értelmes vitát folytatni – egyházit viszont csak akkor, ha az valóban teológiai alapú és érvelésű diskurzus. Ehhez kell két feltételnek teljesülnie: a mindenféle világi hatalomtól való lelki és gondolkodói függetlenségnek, valamint a saját nyelv megtalálásának.

A függetlenség, még pontosabban kifejezve egyházi autonómia origója a Krisztus-centrikus hitmegélés. Ami nem egyszeri állapot, hanem az egyház működésének folyamata diskurzusokon át. Ezek viszont csak akkor visznek el Jézushoz, ha nem a média vagy a külső igazodások nyelvén zajlanak. És itt egyáltalán nem csupán a politikai hatalmat birtoklókkal szembeni szilárdságról van szó. Legalább ennyire szükséges az ideológiai médiakomplexum közhelyei, akár „tematizálásai” ellenében is kifejleszteni és következetesen használni a saját nyelvet. Ezzel persze az egyház elveszít médiaérdeklődést/-szimpátiát, de megnyerheti az igazságot. Ennyiben tehát a prófétai egyház egyfajta ellenkultúra, a posztsekularizmus (HABERMAS 2008) jelensége.

Tehát a prófétai hang valójában nem más, mint az egyház saját hangja, ami hallható az igehirdetésben és a modern technika révén a gyülekezetek fizikai falain messze túl is. S ez hívja fel a figyelmünket a saját, gyülekezeti felelősségünkre: a teológiai igényességre és megszólító erő elvárására. Vagyis a prófétai mivolta magára.

Hivatkozott művek

- BEDFORD-STROHM, Heinrich 2010. Prophetic witness and public discourse in European societies. A German perspective. *HTS Theological Studies*, 66. évf. 1. sz. 1–6. o. Web: <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/784/911>. <https://doi.org/10.4102/hts.v66i1.784>
- BLENKINSOPP, Joseph 1996. *A History of Prophecy in Israel*. Westminster John Knox Press, Louisville.
- BONHOEFFER, Dietrich 2022. *Követés*. Ford. Böröcz Enikő. 3. kiad. Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- FABINY Tamás 2019. Az egyházak szolgálata a mai Európában. *Lelkipásztor*, 94. évf. 3. sz. 82–86. o.
- FÁBRI György 2023. Számolás és számadás. Közelkép a népszámlálás vallásosságot mutató adatairól. *Evangelikus.hu*, 2023. október 5. <https://www.evangelikus.hu/hireink/fokusz/szamos-es-szadas-kozelkep-nep-szamlalas-vallasossagot-mutato-adatairol>.
- HABERMAS, Jürgen 2008. A “Post-Secular” Society – What Does That Mean? (Reset Dialogues on Civilizations in Istanbul Seminars, June 2–6, 2008.) *Reset Dialogues*, 2008. szeptember 16. <https://www.resetdoc.org/story/a-post-secular-society-what-does-that-mean/>.
- HACKETT, Conrad et al. 2025. How the Global Religious Landscape Changed From 2010 to 2020. *Pew Research Center*, 2025. június 9. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/06/09/how-the-global-religious-landscape-changed-from-2010-to-2020/>.
- HESCHEL, Abraham J. 1962. *The Prophets*. Harper & Row, New York.
- KAISER, Robert Blair 2014. *Inside the Jesuits: How Pope Francis Is Changing the Church and the World*. Rowman and Littlefield, London. <https://doi.org/10.5771/9781442229020>
- LIVINGSTONE, Sonia – LUNT, Peter 2014. Mediatization: an Emerging Paradigm for Media and Communication Research? In: Knut Lundby (szerk.): *Mediatization of Communication*. De Gruyter – Mouton, Berlin–Boston. 703–724. o. https://doi.org/10.1515/9783110272215_703
- MAINWARING, Scott 1998. Party Systems in the Third Wave. *Journal of Democracy*, 9. évf. 3. sz. 67–81. o. <https://dx.doi.org/10.1353/jod.1998.0049>
- MCCRUMMEN, Stephanie 2025. The Army of God Comes out of the Shadows. *The Atlantic*, 168. évf. 2. sz. Web: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2025/02/new-apostolic-reformation-christian-movement-trump/681092/>.
- MCINTYRE, Lee 2015. *Respecting Truth*. Routledge, New York – London.
- NEWMAN, L. – DAVIES, David R. 2021. A History of Media Coverage of Poverty in the United States since 1960 Melissa. In: S. L. Borden (szerk.): *The Routledge Companion to Media and Poverty*. Routledge, New York – London. <https://doi.org/10.4324/9780429291333>
- RATZINGER, Joseph Cardinal 1984. *Instruction on Certain Aspects of The „Theology of Liberation” Congregation for the Doctrine of the Faith*. Vatican.
- ROSE, Max – BAUMGARTNER, Frank R. 2013. Framing the Poor. Media Attention and United States Poverty Policy, 1960–2008. *Policy Studies Journal*, 41. évf. 1. sz. 22–53. <https://doi.org/10.1111/psj.12001>
- SUGIRTHARAJAH R. S. (szerk.) 2016. *Voices from the Margin: Interpreting the Bible in the Third World*. Orbis Books, Maryknoll – New York.